

УМОВИ ТА ПРИЧИНИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

На національному рівні детермінантами транснаціональної організованої злочинності є: соціально-економічні; політичні; правові; культурні. Зазначені детермінанти проявляються у комплексі і за своєю сутністю виступають умовами ТОЗ на національному рівні, а не безпосередніми її причинами.

Ключові слова: транснаціональна організована злочинність, умови, причини ТОЗ.

Постановка проблеми. Транснаціональна організована злочинність є вищою формою еволюції національної організованої злочинності, тому її існування зумовлюється причинами та умовами останньої.

Перетворення організованої злочинності на транснаціональну певною мірою стало можливим завдяки тим же соціальним і економічним суперечностям, що проявилися в намаганні окремих груп або осіб отримати необмежену фінансову вигоду від кримінальної діяльності, пізнати нові джерела кримінального та квазікримінального бізнесу сучасного світу» [1, с. 115].

Ступінь наукової розробки. Сьогодні причини й умови організованої злочинності на національному рівні розглядалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних кримінологів: В.О. Алексеева, Ю.М. Адашкевича, Ю.М. Антоняна, Д. Альбіні, Ф. Айенні, А.Н. Волобуєва, С.В. Ванюшкіна, Р.Р. Галіакбарова, О.І. Гурова, Є.Б. Галкіна, І.М. Даньшина, А.І. Долгової, С.В. Дьякова, О.С.Ємельянова, В.Є. Емінова, М.Г. Іванова, С.М. Іншакова, І.І. Карпеця, М.І. Ковальова, Н.Ф. Кузнєцової, Ю.Г. Козлова, Д. Крессі, Р. Келлі, Р. Кларка, Б.В. Лизогуба, В.В. Лунєєва, Ф. Мартенса, А.С. Нікіфорова, В.А. Номоконова, В.В.Осіна, В.С. Овчинського, А.С. Овчинського, В.Д. Пахомова, В.С. Разінкіна, А.Л. Репецької, Е. Сатерленда, М.А. Стручкова, М.І. Слінька, О.В. Топільської, П. Трембля, В.С. Устінова, Л. Шеллі та інших [2, 53–56; 3; 4; 5].

Виклад основного матеріалу. Разом із тим названими авторами не описано механізму впливу причин та умов національної організованої злочинності на виникнення і розвиток транснаціональної організованої злочинності (ТОЗ). Дослідивши праці зазначених учених, можна дійти висновку про існування таких умов ТОЗ на національному рівні: соціально-економічні (масштабна бідність, безробіття, нерозвиненість ринкових економічних відносин у державі, механізму належного контролю над фінансовими, торговими та іншими економічними процесами в державі); політичні (втягнення у воєнні дії країни, по-

літична нестабільність, яка призводить до нестабільності економічної, корумпованість органів державної влади, зрощення держави із злочинними організаціями, неспроможність держави боротися і протидіяти злочинності); правові (недосконалість законодавства у частині криміналізації суспільно небезпечних діянь або неефективність правових норм у питанні притягнення до відповідальності та її реалізації, неефективність законодавчих механізмів функціонування правоохоронних та судових органів); культурні (нехтування нормами суспільної моралі та духовними цінностями).

Одними з найбільш значущих для існування ТОЗ є соціально-економічні умови. Загальні причини ТОЗ на національному рівні полягають у протиріччях соціально-економічного розвитку суспільства, зокрема у надто несприятливих тенденціях в економічному житті.

Так, обсяг ВВП України з 1991 р., після проголошення державного суверенітету, скоротився на 60%, промислове виробництво – удвічі, ще швидше занепадають машинобудування, високі технології. У 5 разів скоротилися обсяги капіталовкладень, відбувається занепад інвестиційної діяльності. Економіка фінансово знекровлена внаслідок поглиблення «тіньового бізнесу». Платіжна криза блокує виробництво, кредиторська заборгованість з 1998 р. має тенденцію до перевищення ВВП. Знищуються галузі, зорієнтовані на випуск товарів, що задовольняють соціальні потреби. Майже вдвічі скоротилося споживання населенням необхідних продуктів харчування. За даними «Українського бізнес-ресурсу» (жовтень 2009 р.), Україна разом із Молдовою займає найнижче місце в Європі за розміром середньої заробітної платні [6]. Це неповний перелік чинників, що впливають на формування сучасної ТОЗ в Україні.

В останні роки на структуру і динаміку ТОЗ в Україні впливають такі економічні фактори. По-перше, неефективність правових реформ в економічній і фінансовій сферах та організації системи адміністративного управління й контро-

лю. По-друге, нестабільність економіки, особливо платіжної спроможності промислових підприємств за спожиті енергоресурси. По-третє, зростання питомої ваги нелегальної, тіньової економіки. В Україні на сьогодні ТОЗ набирає обертів унаслідок фінансово-економічної кризи, що поглиблюється і внутрішньою політичною кризою.

До економічних факторів можна також віднести: 1) об'єктивне протиріччя між економічними потребами соціальних груп населення, окремих категорій громадян і можливостями суспільства їх задовольнити; 2) рівень життя більшості населення нижче рівня забезпечення фізіологічного виживання; 3) розшарування населення за рівнем доходів; 4) інфляція; 5) безробіття; 6) більш високий рівень прибутків від злочинної діяльності порівняно з рівнем прибутковості легальної діяльності.

Значущі для існування ТОЗ також соціальні умови, що тісно переплітаються з економічними умовами, оскільки в соціальній сфері реалізуються результати економічної діяльності. Аналізуючи соціальні причини організованої злочинності в рамках причинного комплексу, В.Н. Кудрявцев виділяє серед них об'єктивні – нерозвинена ринкова економіка, слабкість держави, що не в змозі контролювати фінансові, торгові та інші економічні процеси й операції; безсилля правоохоронних органів; а також суб'єктивні – падіння суспільної моралі, зниження рівня правової культури та інші фактори [7, с. 16].

Іншими політичними умовами існування ТОЗ можна вважати: відсутність програмованості та предметності у впровадженні демократичних засад в різні сфери суспільного життя, зокрема економічну сферу суспільства; повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, передусім його громадянських інституцій, їх несформованість і неготовність до рівної партнерської участі поряд із державними органами у вирішенні суспільних проблем, однією з яких є впровадження добросовісності у відносинах з населенням; недостатня визначеність, непослідовність і поверховість у впровадженні економічної політики; відсутність державної ініціативи та необхідних організаційних зусиль щодо створення громадських формувань, незалежних недержавних структур для зростання активності населення в боротьбі зі злочинністю.

Проникнення учасників транснаціональних злочинних організацій в органи державної влади та управління країни не лише створює для них сприятливі умови щодо уникнення контролю з боку правоохоронних органів, а й дає можливість своєчасно, на власну користь, реагувати на зміни

в усіх сферах життєдіяльності цієї держави, а іноді й формувати її законодавство.

У малорозвинених країнах можуть спостерігатися випадки нейтрального чи навіть позитивного ставлення до функціонування злочинних організацій, що впроваджують злочинні кошти в економіку країни. Нерідко виникають ситуації, коли навіть якщо формально ведеться боротьба з діяльністю злочинних організацій, то фактично вони не притягуються до відповідальності судовою системою тощо.

Транснаціональні злочинні організації (ТЗО) задля реалізації своєї злочинної мети здійснюють моніторинг національного законодавства, у такий спосіб визначаючи для себе країни, де буде ефективною та продуктивною їхня діяльність. Варто підкреслити, що не завжди це країни з високим рівнем економічного розвитку, хоча саме їх можна розглядати як країни-замовниці незаконних товарів і послуг, що надаються такими організаціями. Часто для здійснення своєї діяльності ТЗО обирають країни з гіршими показниками рівня розвитку, де менш жорсткий державний контроль, послаблені податкові вимоги, де недостатньо деталізовані та унормовані правила поведінки фізичних і юридичних осіб. Зазначені умови дають можливість ТОЗ певний час діяти незаконно, а у перспективі формально легалізувати свою злочинну діяльність.

На відміну від злочинців, котрі не зв'язані жодними правовими обмеженнями, працівники правоохоронних органів часто змушені вирішувати всі, без винятку, питання міжнародної співпраці у службовій діяльності лише через відповідні центральні апарати, хоча інколи для забезпечення розв'язання окремих проблем такий спосіб неефективний. Насамперед це стосується тих випадків, коли терміново необхідно здійснити обмін оперативною інформацією, узгодити з представниками правоохоронних органів інших держав окремі напрями взаємодії, але внаслідок вирішення цих питань через центральні апарати втрачається дорогоцінний час і створюється загроза для якісного виконання завдань протидії злочинності, причому не лише організованим, а й, так би мовити, «неорганізованим» загальнокримінальній або економічній.

Проблеми вдосконалення механізму міжнародного співробітництва правоохоронних органів заслуговують на розгляд у рамках самостійного дослідження, тому варто обмежитися викладенням і зазначити, що одним із можливих способів розв'язання проблем міжнародної співпраці правоохоронних органів видається прийняття між-

народної конвенції або угоди, котра б детально і всеохоплююче регламентувала ці питання.

До правових чинників також можна віднести: недоліки законодавства, що має регулювати розв'язання політичних, економічних, соціальних, організаційно-управлінських проблем запобігання ТОЗ, внаслідок чого правова база недостатня для ефективної протидії; відсутність на нормативному рівні цілісної системи засобів запобіжного впливу на причини й умови, що сприяють корисливим економічним злочинам; неврегульованість відповідальності за вчинення різних корисливих економічних злочинів, у тому числі з кваліфікуючими ознаками; формальний характер чинної системи декларування доходів громадян; прогалини та нечіткість законодавства, що регламентує підприємницьку діяльність; пасивність і нецілеспрямованість правоохоронних органів щодо виконання правових вимог у виявленні корисливих економічних злочинів, викритті винних у їх вчиненні.

Сприятливими факторами для існування ТОЗ є низький рівень розкриття фінансово-економічних злочинів, які мають латентний характер, і неадекватні міри судового покарання за скоєний злочин – наслідок суперечності та прогалин у законодавстві. Тобто характерна внутрішня суперечливість і неузгодженість системи законодавства, зокрема економічного, податкового, а також незадовільний стан законодавчого врегулювання певних сфер діяльності, особливо економічної, в тому числі недосконалість положень деяких законодавчих актів, що регламентують протидію злочинності.

Варті уваги також культурні умови, суспільства, продукуючи виникнення і поширення ТОЗ. Незаперечним буде висновок, що транснаціональна, як і будь-яка інша з форм злочинності, можлива в суспільстві, де нехтують нормами моралі, нівелюють духовні цінності, підтримують і пропагують кримінальну ідеологію. Як зазначає А.І. Долгова, пропагування, особливо серед молоді, соціально негативних норм, звичаїв, традицій злочинного світу, кримінальної романтики становить соціально-кримінальну основу формування злочинної поведінки і виникнення антисоціальних груп злочинної орієнтації [8, 364].

Найбільш небезпечний вплив справляється на молодь, яка виховується на бажанні отримати красиве та розкішне життя як звичний результат від вчинення злочинних дій у поєднанні із владою та захистом, який може бути забезпечений усіма членами організованих злочинних угруповань. Замість вступу до вищих навчальних закла-

дів, отримання якісної освіти деморалізована молодь, на жаль, обирає вступ до злочинних угруповань і швидке отримання прибутків.

Для сприятливого існування ТОЗ важливе значення має широке пропагування культу надприбутку у бізнесовій сфері, що спричиняє домінування в суспільній свідомості культу збагачення, яке є одним із вагомих чинників, що провокують зростання організованої злочинності, особливо транснаціональної. Причому йдеться про збагачення у якомога більших розмірах, у будь-який спосіб, за будь-яку ціну. Крім того, відзначений культ надприбутку зумовив існування економічної диспропорції у вигляді пріоритету посередництва над виробництвом.

На нашу думку, маємо повністю погодитися з твердженням О.Г. Кальмана, що гонитва за коштами і прагнення до економічного благополуччя за будь-яку ціну, як іржа, роз'їдає морально-правові основи суспільства, культуру і духовний потенціал людини. Для усунення цього фактору необхідно залучити фахівців-економістів і розробити та законодавчо закріпити межі рентабельності товарів і послуг, переглянути критерії визначення їх собівартості.

Зазначені причини й умови проявляються у комплексі і за своєю сутністю виступають умовами ТОЗ на національному рівні, а не безпосередніми її причинами. У протилежному випадку, тобто якщо їх розглядати причинами, можна дійти хибного висновку, що в державі, де проявляються негативні економічно-соціальні, політичні, правові та інші чинники, обов'язково існує принаймні організована злочинність. Однак прояв таких чинників не є достатньою умовою для існування ТОЗ.

Виникнення, розвиток і поширення ТОЗ неможливі без причин цієї злочинності, які за умов, визначених нами вище, невідворотно викликають, зумовлюють, призводять до існування або зумовлюють зміни в ТОЗ. При цьому вважаємо, що причини ТОЗ проявляються в основному на національному рівні, оскільки за своєю суттю причини злочинності мають суб'єктивний характер. Серед них причин можна виділити дві великі групи: мотиваційні та психологічні причини.

Національні організовані злочинні угруповання як суб'єкти, носії цієї злочинності свідомо виходять на новий рівень у своїй злочинній діяльності, оскільки їх представники розуміють, що саме цей шлях зможе принести для них найбільші прибутки за певних умов. Разом із тим, до прийняття рішення про вихід у діяльність за кордони держави, вони спочатку аналізують усі можливі умови, які і сприятимуть такій діяльно-

сті або можуть їй перешкоджати, а отже, потребують усунення. Тому саме умови формують майбутню злочинну діяльність організації, визначають найбільш доступний та ефективний вид злочинної діяльності транснаціональних злочинних організацій.

Крім того, мотиваційна причина діє як причина конкретного злочину не сама по собі, а у взаємодії з моральними нахилами людини, яка замість активного впливу на несприятливу конкретну життєву ситуацію йде шляхом найменшого опору, виявляючись слабкою перед, можливо, тимчасовими ускладненнями матеріального характеру. Важливого значення при цьому набувають психологічні причини.

Психологічними факторами злочинності є:

1) втрата значною частиною населення визнаних людських цінностей (як наслідок – зростання злочинності й антигуманних уявлень, ідей, концепцій); 2) низький рівень обізнаності населення з нормами кримінального законодавства; 3) втрата довіри до правоохоронних органів і загальна апатія до діяльності органів державної влади тощо. Останній фактор передбачає повну байдужість індивідів, безвольність, відсутність інтересу до всього оточуючого, зневіру в позитивних змінах. Для підтвердження стану соціальної апатії навіть не потрібно проводити спеціальних досліджень або наводити емпіричних даних, оскільки кожен громадянин України, на жаль, може спостерігати цей стан щодня, у повсякденному житті.

Ще одним підтвердженням може бути абсолютне самоусунення більшості населення від участі у політичних процесах, наприклад, від контролю за виконанням передвиборчих програм народних депутатів, тоді як, наприклад, у Канаді відомі випадки висловлення масового невдоволення виборцями з приводу невиконання передвиборчих обіцянок депутатами Парламенту, що мало наслідком відставку таких депутатів з урядових постів і дострокове складання депутатських повноважень із наступним новим балотуванням до Парламенту вже з новою передвиборчою програмою.

Висновок. Отже, на національному рівні детермінантами транснаціональної організованої злочинності є: соціально-економічні (масштабна бідність, безробіття, нерозвинутість ринкових економічних відносин в державі, механізму належного контролю над фінансовими, торговими та іншими економічними процесами в державі); політичні (втягнення у воєнні дії країни, політична нестабільність, яка призводить до нестабільності економічної, корумпованість органів державної влади, зрощення держави зі злочинни-

ми організаціями, неспроможність держави боротися і протидіяти злочинності); правові (недосконалість законодавства у частині криміналізації суспільно небезпечних діянь або неефективність правових норм у частині притягнення до відповідальності та її реалізації, неефективність законодавчих механізмів функціонування правоохоронних та судових органів); культурні (нехтування нормами суспільної моралі та духовними цінностями). При цьому одні з найбільш значущих для існування ТОЗ – економічні та політичні умови.

Зазначені детермінанти проявляються у комплексі і за своєю сутністю виступають умовами ТОЗ на національному рівні, а не безпосередніми її причинами. Механізм виникнення, розвитку та поширення ТОЗ неможливі без причин цієї злочинності, які за умов, визначених нами вище, з необхідністю викликають, зумовлюють, призводять існування або зумовлюють зміни в ТОЗ. Вважаємо, що причини ТОЗ проявляються, в основному, на національному рівні, оскільки за своєю суттю причини злочинності мають суб'єктивний характер. Серед таких причин можна виділити дві великі групи: мотиваційні причини та психологічні причини.

Список літератури

1. Яценко В.А. Транснациональная организованная преступность: Криминологическая характеристика и предупреждение: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / В.А. Яценко. – Ростов-на-Дону, 2003. – 194 с.
2. Даньшин І.М. Усталені форми злочинності (криминологічний нарис) / І.М. Даньшин. – Х.: Акта, 2002. – 110 с.
3. Лизогуб Б.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Б.В. Лизогуб. – Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 259 с.
4. Номоконов В.А. Организованная преступность: тенденции, перспективы борьбы: моногр. / В.А. Номоконов. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 1999. – 375 с.
5. Организованная преступность / под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова. – М.: Юридическая литература, 1989. – 352 с.
6. По итогам октября Украина опустилась на последнее место по зарплатам в Европе в долларовом эквиваленте // Український бізнес ресурс. – Режим доступу: <http://ubg.ua>
7. Кудрявцев В.Н. Социальные причины организованной преступности в России / Куд-

рявцев В.Н. // Организованная преступность и коррупция. – № 1. – 2000. – С.16–17.

8.Криминология: учеб. / под общ. ред. А.И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 912 с.

Стаття надійшла до редколегії 21 червня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» членом редколегії М.К. Якимчуком.

N. Mynailo

Stipulations and causations of the transnational organized crime

Summary

At national level the determinants of the transnational organized crime is: socio-economic; political; legal; cultural. The noted determinants show up in a complex and after the essence come forward the terms of TOC at national level, but not by its direct reasons.

Keywords: transnational organized crime, terms, reasons of TOC.

Н. Миняйло

Условия и причины транснациональной организованной преступности

Аннотация

На национальном уровне детерминантами транснациональной организованной преступности есть: социально-экономические; политические; правовые; культурные. Указанные детерминанты проявляются в комплексе и за своей сущностью выступают условиями ТОП на национальном уровне, а не непосредственными ее причинами.

Ключевые слова: транснациональная организованная преступность, условия, причины ТОП.